

Arbetsintegrerande sociala företag – ett uttryck för behovet av en ny välfärdsmodell

En idéanalys

Abstract

Since the 1980's, political debate in Sweden has questioned whether the nation's welfare state has moved from a universal welfare model toward a selective welfare model. In connection with the debate, a third sector, the social economy sector, has evolved. The social economy demonstrates new ways to deliver welfare services with the primary goal of generating social benefit and public welfare instead of profit. Within the social economy, the nation has seen the development of social enterprises for work integration. The aim of these enterprises is to reduce unemployment and to promote the inclusion of citizens who have been outside of the labour market for an extended period of their working life. This thesis aims to examine which ideas relating to the optimal organisation of the welfare state have been introduced through these new enterprises. The study is carried out through a theoretical framework for welfare models. I study the ideas brought forward through an analysis of documents connected to the enterprises in question.

The study shows that the social enterprises for work integration are hybrids in various ways. The study also confirms that old welfare models can no longer explain the changes that have occurred in Swedish society. Instead, a new welfare model needs to be developed in order to understand the changes of the welfare state seen in Sweden today.

Nyckelord: välfärdsmodell, generell, selektiv, arbetsintegrerande sociala företag, välfärdsförskjutning

Antal ord: 9032

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
1.1	Syfte och frågeställningar.....	1
1.2	Uppsatsens upplägg.....	2
1.3	Avgränsning och självkritisk granskning.....	2
1.4	Begreppsdefinition.....	4
1.4.1	Social ekonomi och arbetsintegrerande sociala företag.....	4
1.5	Tidigare forskning – ett svenskt välfärdsskifte?.....	5
2	Arbetsmarknadspolitik i förändring.....	8
3	Metod och material.....	10
3.1	Om trovärdighet i texttolkningar.....	11
4	Teori.....	12
4.1	Generell välfärdsmodell.....	12
4.2	Selektiv välfärdsmodell.....	13
4.3	Välfärdsdimensioner som analysverktyg.....	14
5	Analys.....	16
5.1	BNP som används för sociala ändamål.....	16
5.2	Förmånsnivåer.....	17
5.3	Omfattning av lagstadgade tjänster och förmåner.....	17
5.4	Del av befolkning som täcks av förmåner och tjänster.....	18
5.5	Dominerande typ av åtgärdsprogram.....	18
5.6	Betydelse av åtgärdsprogram som förebygger behov av stöd.....	19
5.7	Finansiering.....	19
5.8	Betydelse av privata organisationer.....	20
5.9	Syn på statlig styrning.....	21
6	Slutsats.....	23
6.1	Vidare forskning.....	24
7	Referenser.....	26

1 Inledning

Sverige har en bakåtgående tradition av socialdemokratiskt styre och en omfattande välfärd. Det har dock sedan 1980-talet debatterats om ett välfärdsskifte, en förflyttning från generell till selektiv välfärdsmodell har ägt rum i Sverige (Sundström & Pierre 2009, s. 8). Vad välfärden ska *inhålla*, vem den ska *omfatta* och hur den ska *utföras* är under ständig diskussion och förändring. För politikerna är detta centrala frågor då det ställer ideologiska ställningstaganden mot varandra samt att välfärden karaktäriseras av samhällets ständiga omvandling. Politikerna måste ideligen ompröva sina ställningstaganden för att anpassa välfärden efter nya utmaningar (Blomquist 2008, s. 235).

I valrörelsen 2006 började Alliansen att använda sig av begreppet *utanförskap*. Det syftar till människor som inte jobbar alls eller så mycket som de önskar, utan är beroende av ersättningsstöd och därav befinner sig i ett utanförskap sett till arbetsmarknaden och i viss mån det sociala livet. Idag lever färre personer på bidrag, men antalet personer som har svårt att ta sig in på arbetsmarknaden är fortfarande stort (Svt, 2014). Som ett sätt att lösa problemet med utanförskapet har myndigheter och beslutsfattare pekat ut *arbetsintegrerande sociala företag* som ett åtgärdsprogram. Arbetsintegrerande sociala företag är beroende av offentliga aktörer vad gäller stödåtgärder och finansiering, men står fristående från dem. De får inte ha vinst som primärt syfte utan ska omsätta den i sin egen verksamhet. Målet är att integrera personer som står långt från arbetsmarknaden så som nyanlända, funktionshindrade, före detta psykiskt sjuka, långtidsarbetslösa, missbrukare och kriminella, det vill säga de som står längst ifrån arbetsmarknaden i arbete och socialt liv (Hedin m.fl. 2015, s. 31-43).

Mitt argument är att vi kan lära oss något om synen på välfärd samt välfärdens organisering och förändring genom att undersöka de idéer som genomsyrar de arbetsintegrerade sociala företagen som fenomen. Ambitionen med den här uppsatsen är att genom en idéanalys utreda vilka idéer om hur välfärden bör organiseras som genomsyrar denna företagsform. Jag ämnar vidga forskningen kring förändringen i den svenska arbetsmarknadspolitiken samt att komma lite närmare svaret ifall Sverige står inför ett välfärdsskifte.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med den här uppsatsen är att genom idéanalys utreda vilka idéer om hur välfärden bör organiseras som genomsyrar arbetsintegrerande sociala företag som fenomen. Om generell eller selektiv välfärdsmodell förespråkas. Jag ämnar undersöka hur denna förändring i arbetsmarknadspolitiken, som en del av

välferden, påverkat ett eventuellt skifte av välfärdsmodell. Förhoppningen är att uppsatsen som helhet vidgar forskningen kring den svenska arbetsmarknadspolitiken samt kommer lite närmare svaret ifall Sverige står inför ett välfärdsskifte.

Mina frågeställningar är följande:

- *Vilka idéer om hur välfärden ska organiseras genomsyrar arbetsintegrerande sociala företag som fenomen?*
- *Vilken typ av välfärdsmodell stämmer dessa idéer främst överens med?*

1.2 Uppsatsens upplägg

Uppsatsen är upplagd genom att först motivera centrala val för uppsatsen, som val av fall och metod samt redogöra för avgränsningar och självkritik. I begreppsdefinitionen ges en mer ingående förklaring till social ekonomi och de arbetsintegrerande sociala företagen. Sedan ges en överblick av tidigare forskning på ämnet om ett välfärdsskifte har ägt rum eller inte, kopplat till mitt val av fall. För att kunna tolka idéer behöver en förstå deras kontext, därför ges sedan i kapitel 2 en bakgrund till den svenska arbetsmarknadspolitiken och dess förändring som lätt fram till de arbetsintegrerande sociala företagens framväxt (Beckman 2007, s. 15). Därefter följer ett teorikapitel där välfärdsforskaren Bo Rothsteins teori om vad som är välfärdsstatens syfte samt de olika välfärdsmodellerna generell och selektiv välfärd. För att utvidga det teoretiska resonemanget används också Ulrika Levander samt Lars Trägårdh. Sedan följer ett metodkapitel som redogör för idéanalys som val av metod samt insamling av material. I analyskapitlet utgör sedan en utvidgning av Rothsteins kategorisering av generell och selektiv välfärdsmodell mitt analysverktyg. Slutligen görs en analys för att besvara mina frågeställningar. Till sist lämnas också förslag på vidare forskning.

1.3 Avgränsning och självkritisk granskning

Mitt val av studieområde berör hur medborgarna ska skyddas mot de risker som finns i att bli eller att vara arbetslös och således riskera att hamna i ett utanförskap. Sociala företag, företagslotsar, snabbspåret, arbetslinjen kontra bidragslinjen, nedskärningar i a-kassa och införandet av jobbcoacher är alla ett tecken på att arbetsmarknaden som politikområde håller på att förändras. En tydligare ”piska” i arbetslinjen som ska göra medborgare anställningsbara och villiga att ta de jobb som finns (Levander 2011, s. 44-45). Detta förändrar i sig de idéer som genomsyrar välfärden. Jag väljer arbetsintegrerande sociala företag som fall till min studie då de har tagits fram som en lösning för att få människor ur

utanförskap och arbetslöshet. De är som fall intressanta då de visar på välfärdens nya sätt att organisera sig. Vanligtvis granskas övergången från offentligt till privat men arbetsintegrerande sociala företag är ingetdera. Genom att titta på denna typ av organisationsform som vanligtvis inte studeras ämnar jag säga något om vart Sveriges välfärdsutveckling är på väg. Att en reviderad lag om offentlig upphandling, hädanefter kallad LOU, träder i kraft 1 januari 2016 gör vidare mitt val av fall högaktuellt som forskningsområde, då de arbetsintegrerande sociala företagen med revideringen lättare kommer kunna upphandla om att få utföra välfärdsservice (Sylwan, 2014).

Det finns inte utrymme i min uppsats att studera välfärdsskifte vad gäller alla välfärdsområden men, jag kan med mitt analysverktyg säga något om just fallet arbetsintegrerande sociala företag och arbetsmarknadspolitiken. Jag kan utifrån de idéer som företagen står för dra slutsatser som ger indikationer om vart välfärdsstaten som helhet är på väg. Min strävan är att det lilla som uppsatsen studerar ska kunna säga något om det stora.

Som metod använder jag beskrivande idéanalys. Jag har inte ambitionen att i min uppsats ta ställning eller värdera utan endast återge och redogöra för vilken typ av idéer om hur välfärden bör organiseras som genomsyrar arbetsintegrerande sociala företag som fenomen. Därför anser jag att idéanalys som metod fungerar väl. Det skulle kunna hävdas att en normativ metod i form av givet-att-metod skulle fungera bättre, då denna metod är ute efter att anse men fortfarande inte för att tycka. Jag har dock ingen strävan att rättfärdiga eller förkasta utvecklingen av välfärden som företagen lagt grund för, vilket givet-att-metod skulle ämnats för (Badersten 2002, s. 44). I mitt metodkapitel bygger jag ett analysverktyg att undersöka vad de arbetsintegrerande sociala företagen som fenomen genomsyras av för idéer, med hjälp av välfärdsvetaren Bo Rothsteins välfärdsteori och då främst det som presenteras i hans verk *Vad bör staten göra? Om välfärdsstatens moraliska och politiska*. Verket låter välfärdsdisciplin möta framtidsspekulation, vilket också kategoriserar syftet med min uppsats (Rothstein 2002, s. 7). Att Rothstein har en uttalad försmak för den generella välfärdsmodellen skulle kunna vara kritik för mitt val av teori. Jag hävdar dock att hans sätt att kategorisera generell och selektiv välfärd är, i jämförelse med andra forskares indelning, en vedertagen sådan. Vidare skulle nog vissa anse att Gøsta Esping-Andersen välfärdsteori skulle varit ett bättre val. Dock arbetar Esping-Andersen utifrån tre kategoriseringar av välfärdsmodeller; socialdemokratisk, liberal och konservativ. Enligt den konservativa modellen är det kyrkan och familjen som ska stötta upp de allra fattigaste i samhället och ideella aktörer spelar en viktig roll vad gäller välgörenhet (Esping-Andersen 1990, s. 27). Då arbetsintegrerande sociala företag inte anses som ett uttryck mot mer konservativ välfärdsmodell anser jag Rothstein, som endast behandlar de två första modellerna, mer tillämplig mitt område (Rothstein 2002, s. 178)

Vidare kan anses att jag borde studera styrningen av välfärden, däri ligger dock inte mitt intresse. Jag väljer jag att koppla mitt fall till och fokusera på teoretiska modeller av välfärdens innehåll samt omfång och inte teoretiska styrningsprocesser av välfärden, även om de såklart är nära sammanlänkade.

1.4 Begreppsdefinition

Företagsformen arbetsintegrerande sociala företag är inte allmänt känd, det är därför angeläget för mig att lägga vikt vid att karlgöra vad de härrör ifrån samt definiera begrepp som berör fenomenet. Ingen lagstadgad definition finns att tillgå men 2010 valde dåvarande regering att i en handlingsplan definiera kriterier för arbetsintegrerande sociala företag. Definitionen har således ingen teoretisk grund utan är hämtad från praktiken, dock är det denna som används av svenska myndigheter samt tidigare forskare som granskat företagsformen, därför väljer även jag att definiera utifrån handlingsplanen.

1.4.1 Social ekonomi och arbetsintegrerande sociala företag

På grund av den numer komplexa samhällsutformningen görs försök att dela in samhället i sektorer. Den offentliga verksamheten ses som den första samhällssektorn och den privata verksamheten som den andra samhällssektorn. I den första ingår det politiska, den skattefinansierade verksamheten som stat, landsting och kommun och i den andra ingår hushållen, familjen och de privatägda företagen (Mörth 2009, s. 227). Den tredje samhällssektorn är mer svårdefinierad. Den är ett mellanting av de två första och går under benämningen *civilsamhället*. Vad *civilsamhället* ska definieras som är omstritt. Det kopplas ofta till politiska rörelser samt något normativt gott i sig. Det innehar både ideella organisationer och vinstbegränsade föreningar (Von Essen m.fl. 2010, s. 11-12). I takt med arbetsmarknadspolitiska lösningar som arbetsintegrerande sociala företag tagit form har istället begreppet *social ekonomi* börjat användas som benämningen på den tredje sektorn (Lithander 2005, s. 32). Social ekonomi som begrepp kom till Sverige i samband med inträdet i EU 1995 och syftar till verksamheter som är finansierade av, men organisatoriskt fristående från den offentliga sektorn. Det vill säga att den offentliga sektorn inte styr över verksamheten. Begreppet överlappar till stor del med *civilsamhället* men skillnaden är att vinst endast får ses som ett godtagbart verktyg, men inte som ett primärt syfte (Tillväxtanalys, s. 16-17). I skriften *Social ekonomi i Sverige* sammanställer Hans Westlund definitionen av social ekonomi till att vara baserad på en ömsesidighetsprincip som baseras på öppna och föränderliga relationer eller nätverk med de andra två sektorerna. Social ekonomi ser avkastning i kapital endast som en delmängd då social avkastning också räknas in i totalsumman. Vidare byggs den sociala ekonomin upp genom kraft underifrån, det vill säga från de som berörs av utanförskapet. Verksamheterna bedrivs genom individuellt humankapital på demokratiskt vis med medarbetarnas deltagande i fokus genom huvudsakligen ideella organisationer, kooperativ, ekonomiska föreningar, stiftelser eller liknande. Sociala företag består alltså av både frivilliga instanser och affärslösningar. Gemensamt är att de alla har samhällsnytta som primärt syfte och alltså inte vinstutdelning (Westlund 2001, s. 15-16). Aktörerna som utgör den

sociala ekonomin är en blandning av så kallad social innovation, socialt entreprenörskap och *sociala företag*. De sociala företagen kan bedriva verksamhet vars huvudsyfte är arbetsintegration, rehabilitering eller social gemenskap. De organiserar sin verksamhet i syfte att bredda arbetsmarknaden (Tillväxtanalys, s. 16-17).

Till sociala företag hör undergruppen *arbetsintegrerande sociala företag*. Som med socialt företagande generellt råder en vid definition men, 2010 antog regeringen en handlingsplan, undertecknad Maud Olofsson och Mari Mild, för arbetsintegrerande sociala företag och tog däri fram följande kriterier (N2010/1894/ENT, s. 2-3):

- med övergripande ändamål att integrera människor som har stora svårigheter att få och/eller behålla ett arbete, i arbetsliv och samhälle.
- som skapar delaktighet för medarbetarna genom ägande, avtal eller på annat väl dokumenterat sätt
- som i huvudsak återinvesterar sina vinster i de egna eller liknande verksamheter
- företag som är organisatorisk fristående från offentlig verksamhet

Kriterierna åsyftar att företagen ska jobba för integration i arbete och socialt liv vilket betyder att de ska ha samhällsnytta som främsta syfte. De ska rikta sig till nyanlända, funktionshindrade, före detta psykiskt sjuka, långtidsarbetslösa, missbrukare och kriminella, det vill säga de som står längst ifrån arbetsmarknaden hädanefter kallad målgruppen. Företagen ska producera och sälja varor eller tjänster allt efter medarbetarnas egen förmåga (N2010/1894/ENT, s. 2).

2015 kom Ulla-Carin Hedin med flera ut med verket *Arbetsintegrerande sociala företag – organisation, ledarskap och delaktighet*. De belyser det faktum att arbetsintegrerande sociala företag befinner de sig i skärningspunkten mellan arbetsmarknadspolitik och socialpolitik. Detta i och med att arbetsintegrerande sociala företag syftar att både integrera (socialt och arbetsmässigt) samt rehabilitera (Hedin m.fl. 2015, s. 209-210). Hedin med flera belyser också svårigheten i att se personerna som ingår i utanförskapet som en homogen grupp då en sammanvävning av långtidsarbetslösa, före detta psykiskt sjuka eller kriminella samt nyanlända kan bestå av en grupp väldigt olika individer. Det krävs en enorm kompetens hos de drivande för att få ihop verksamheten vad gäller målgruppens behov men också i företagande, ekonomi och marknadsföring (Hedin m.fl. 2015, s. 209-213).

1.5 Tidigare forskning – ett svenskt välfärdsskifte?

Den svenska välfärden har genom tiderna utmärkt sig internationellt både vad gäller omfång och vision (Blomquist 2008, s. 235). Det finns delade meningar i debatten ifall det skett ett eventuellt välfärdsskifte, därav benämns det som

eventuellt. Vad gäller forskningen som anser att ett skifte åt en selektiv välfärdsmodell är ett faktum anses ökad privatisering av välfärdstjänster som skola, vård och omsorg samt sänkta ersättningsnivåer som tydligast argument. Vart välfärden utvecklas mot hör samman med vart betoningen i den drivna politiken ligger. Regeringen Reinfeld hade under sina mandatperioder betoning på sparande, närmare bestämt sänkta ersättningsnivåer. I en debattartikel i tidningen Fokus från 2012 argumenterar Isobel Hedley att i samband med terminologin om utanförskapet smutskastats bidrag samtidigt som entreprenörskap och egenföretagande propageras (Hadley-Kamptz, 2012). Ann-Mari Sätre Åhlander menar att den svenska välfärden nedmonteras och att samhället är i behov av nya lösningar då antalet jobb inom det offentliga minskar på grund av sparkrav, och inom det privata minskar arbetstillfällena på grund av endast en delvis vänd lågkonjunktur (Sätre Åhlander 2001, s. 39).

Statsvetaren Anders Lindbom menar tvärt mot Hedley Kamptz att Sveriges universella välfärdsmodell är bortom fara då liberala partier tendera att kunna påverka ersättningsnivåerna, men inte systemet i sig (Lindbom 2011, s. 76-78). Att dessa är svår genomträngliga har med *spårbundenhet* att göra. Historiska beslut påverkar starkt de möjligheter dagens beslutfattare har att förändra välfärdens innehåll och omfattning. Att få igenom marginella förändringar går, men att få igenom ett skifte är således inte ens lönt för liberala politiker att försöka med menar Lindbom (Lindbom 2011, s. 98-99). Han syftar på svenska socialförsäkringsprogrammen där ersättningsnivån grundas på antal år en individ varit sysselsatt. Han menar att dessa blivit mer allomfattande då ekonomisk utveckling, demografiska trender samt upp- och nedgångar i sysselsättning och arbetslöshet varit under mer förändring för både kvinnor och män än själva välfärdsmodellen. Han menar att välfärdsmodellen förändrats mer på marginalen än att den skiftat (Lindbom 2011, s. 61). Att ett skifte skett är överdrivet, det som skett är snarare en förskjutning enligt Lindbom.

Sociologen Ulrika Levander kom 2011 ut med sin avhandling *Utanförskap på entreprenad. Diskurs om sociala företag i Sverige* i socialt arbete. Hennes avhandling är en diskursanalys av offentligt anställda och intervjuer med anställda från tre olika sociala företag. Avhandlingen reder ut hur det sociala företagandet har kommit att konstrueras samt på vilka grunder de bygger sin legitimitet. Vidare tittar Levander på vilken syn av människor och sociala problem som dessa företag formar samt hur retoriken kring utanförskapet har lätt fram till en förändring i arbetsmarknadspolitik (Levander 2011, s. 36).

Levander understryker att även om den svenska välfärden ofta anses vara av generell karaktär är det viktigt att veta att den är det till största del, men inte helt och hållet. Det svenska socialförsäkringssystemet är exempelvis tänkt att omfatta alla och ge en hög levnadsstandard även vid arbetslöshet och sjukdom. Samtidigt avviker det svenska systemet då socialbidragsförsäkringar baseras på hur mycket en haft i inkomst och då alla inte har arbete blir det ett selektivt åtgärdsprogram. Välfärdspolitik och arbetsmarknad krävs därför vara i harmoni, det vill säga den fulla sysselsättningen har en central funktion för det svenska systemet (Levander 2011, s. 42). Levander kommer i sin avhandling fram till att en retorik om individens eget ansvar hänger samman med en utveckling mot en mer

individualistisk arbetsmarknadspolitik och en mer selektiv välfärdsmodell (Levander 2011, s. 42-43).

Jag anser att Levander kommer fram till en väldigt intressant slutsats och därav använder jag henne till stor del i min bakgrund om arbetsmarknadspolitikens förändring som lett fram till de arbetsintegrerande sociala företagens framväxt i Sverige, samt i min utvidgning av det teoretiska ramverket.

På grund av det delvis förändrade systemet mot mer och mer privata eller nätverksliknande lösningar samt sänkta ersättningsnivåer är det ändå väsentligt att kontinuerligt fråga sig och forska på om olika välfärdspolitiska områden som arbetsmarknad, för att se ifall modellen håller på att skiftas (Blomquist 2008, s. 254).

2 Arbetsmarknadspolitik i förändring

Under 1930-talet bygger Gustav Möller och Per Albin Hansson upp det svenska folkhemmet som syftade till ett samhälle som skulle vara som ett hem för hela folket där fattigdom skulle utrotas med hjälp av arbete och full sysselsättning (Blomquist 2008, s. 240). Arbetsmarknadspolitikerna är då konjunktur- och fördelningspolitiskt inriktad och ambitionen är att bygga en välfärd där alla omfattas lika (Levander 2011, s. 42). Hög investeringsnivå och stabil ekonomisk tillväxt eftersträvas vid sidan av full sysselsättning (Hedin m.fl. 2015, s. 93).

Under 1970- och 80-talet växer en nyliberal kritik mot den universella välfärdsstaten och sättet att organisera arbetsmarknaden på. Först och främst ansågs välfärden vara ekonomiskt kostsam och ineffektiv och borde därav överlåta produktion av sociala tjänster till det privata (Blomquist & Rothstein 2000, s. 35). Kritik mot byråkratisering och ämbetsmannavälde växer sig också starkare (Hedin m.fl. 2015, s. 70). En tro på individens behov att bli bättre rustade för att på egen hand genom arbete inte längre vara beroende av statliga bidrag. Statens uppgift anses vara att stötta individer att vässa sin egen förmåga och kompetens snarare än en universell inriktad socialpolitik (Levander 2011, s. 42-43).

Mot slutet av 80-talet börjas det talas om den *aktiva* arbetsmarknadspolitikerna framför den *passiva*. Den aktiva syftar till att göra medborgarna mer *rörliga* på arbetsmarknaden genom arbetsmarknadsutbildningar (Hedin m.fl. 2015, s. 97). De ska också göras *anställningsbara* för att åter träda in på arbetsmarknaden efter långtidsarbetslöshet. Den *passiva* åsyftar ekonomiska ersättnings- och omfördelningssystem som arbetslöshetsförsäkringar och socialbidrag, vilket en nu vill bort ifrån (Levander 2011, s. 43). Arbete ses mer som en skyldighet än som en rättighet (Hedin m.fl. 2015, s. 101). I takt med att en börjar se på arbetslöshet ur denna vinkel framkommer en syn på individens eget ansvar och selektiva insatser framför universella principer och medborgerliga rättigheter (Levander 2011, s. 43).

Vidare kommer social ekonomi som begrepp till Sverige i samband med inträdet i EU 1995 (Tillväxtanalys, s 16-17).

1990 har Sverige en arbetslöshet hög som aldrig förr på grund av en internationell helomvändning i konjunkturen. Detta tvingar Sverige att ge upp den fulla sysselsättningens politik (Hedin m.fl. 2015, s. 97-98). I inledningen av 2000-talet börjar gränserna mellan offentligt och icke-offentligt suddas ut. Staten ska inte styra och ställa över medborgarna utan staten ska satsa på informationsspridning, utveckla samarbetsformer med medborgarna och den tredje sektorn (Sundström & Pierre 2009, s. 9).

När krav på integritet och pålitlighet ökas i förvaltningen under 1990-talet tornas dock inte kraven på effektivitet och styrbarhet ner i motsvarande mån. Istället ska alla krav säkerställas samtidigt. Detta har medfört att vi under 2000-talet vittnar om lösningar på välfärdsproblem där kraven och målen inte bara blivit fler utan också flertalet gånger motstridiga. Synen på arbetslöshet som ett socialt aktiveringsproblem snarare än ett strukturellt omfördelningsproblem medför att ansvar för att lösa arbetslösheten flyttas från stat ner på kommunal nivå (Levander 2011, s. 44). Staten har fått decentralisera sitt ansvar ned till regioner och kommuner samt näringsliv men också uppåt till EU. Resultaten sägs ha blivit en urholkad stat (Sundström & Pierre, 2009 s. 9). När begreppet utanförskapet börjar användas åsyftar det att komma åt individens arbetsmoral genom att öka trycket på människor att ta de jobb som finns (Blomquist 2008, s. 256).

I mars 2000 presenteras *aktivitetsgarantin* som omfattar alla långtidsarbetslösa över 20 år och syftar till att få dessa personer anställningsbara genom individuella handlingsplaner och högre krav på aktivitet inom arbetslöshetsförsäkringen (Levander 2011, s. 45). Från juli 2007 har aktivitetsgarantin ersatts mot *jobb- och utvecklingsgarantin*. Jobb- och utvecklingsgarantin riktar sig till personer som stått utanför arbetsmarknaden en längre tid. Insatserna ska innehålla individuellt utformade åtgärder som syftar till att personer i utanförskap ska komma ut i arbete så snart som möjligt (Levander 2011, s. 46). Garantin innehåller tre faser där fas ett innehåller kartläggning, jobbsökaraktiviteter med coachning och förberedande insatser. Fas två innehåller arbetspraktik, arbetsträning och förstärkt arbetsträning och den tredje fasen, sysselsättningsfasen, innehåller huvudsakligen sysselsättning hos anordnare (Arbetsförmedlingen 1, 2015). Det är i frågan om anordnare som regeringens handlingsplan från 2010 släpps och arbetsintegrerade sociala företag kommer in i bilden. Anordnarna kan vara arbetsintegrerade sociala företag om Arbetsförmedlingen har lyckats upphandlat detta (Levander 2011, s. 46). Debatten mellan politiker handlar fortsatt om ifall utanförskapet beror på ineffektiva välfärdsinstitutioner eller på målgruppen själva. Det handlar om att genom attitydförändring hos den enskilde upprätthålla arbetsmoral och minska risken för bidragsfusk (Levander 2011, s. 48 & 51).

3 Metod och material

Att använda textanalys i form av idéanalys som metod innebär att en tolkar texter i ett syfte att förstå dem (Teorell & Svensson 2007, s. 99). Text kan för det första vara olika saker så som tryckta texter, en bild eller en ljudupptagning (Bergström & Boréus 2012, s. 28). I denna uppsats syftar jag på tryckt text i form av utvalda dokument. En idé kan betraktas som en konstruktion som utmärks av mer stabilitet och kontinuitet än flyktigare åsikter (Bergström & Boréus 2012, s. 140). En idé eller tankekonstruktion kan vara både en föreställning om verkligheten, men också en värdering i hur en aktör bör handla (Bergström & Boréus 2012, s. 140). Inom idéanalysen finns även olika vägval att göra, beroende på var en vill lägga sin betoning. Jag använder den idéanalys som betecknas *beskrivande idéanalys* där jag ämnar utreda och tolka innebörden av de idéer som genomsyrar arbetsintegrerande sociala företag som fenomen om hur välfärden bör organiseras. Det handlar alltså inte om att ta ställning för eller emot utan att endast redogöra för hur texten tolkas (Beckman 2007, s. 14).

Som analysverktyg väljer jag att jobba med dimensioner. Dimensioner används för att kunna säga något om vad som anses viktigast inom en ideologi eller teori då dimensioner betyder *ett mått av något* (Bergström & Boréus 2012, s. 157). Analysverktyget byggs genom att ställa två dimensioner, två olika sätt att se på något mot varandra. Materialet som tolkas ska sedan placeras in mellan dimensionerna, som ett mått av dem. Jag använder analysverktyget för att placera in valt textmaterial mellan två välfärdsdimensioner för att kunna beskriva vad arbetsintegrerande sociala företag som fenomen genomsyras av för typ av idéer om hur välfärden bör organiseras och vilken av de två modellerna dessa idéer främst stämmer överens med.

Hur mycket material som är rimligt att välja ut och tolka är inte lika väsentligt som kvalitén på materialet. Det handlar om att få in texter där avsändaren har en stark anknytning till valet av fall. Vad gäller de arbetsintegrerande sociala företagen gäller det att få in en bredd av material i den mån att det täcker de som arbetar med, i och propagerar för företagen. Att få in en samlad bild över idéerna, både från företagen själva men också från berörda myndigheter.

Mitt material består av tre olika dokument. Jag väljer material som jag anser ger en bred bild av idéer att tolka, samt för att de som står bakom texterna är de med främst inblandning i arbetet med arbetsintegrerande sociala företag. Mitt första val är Regeringens handlingsplan N2010/1894/ENT *Handlingsplan för arbetsintegrerande sociala företag*. Den kan på grund av tidsperioden anses utgången och överspelad, men den satte företagsformen i rullning och den definitionen som görs av företagen är den som används. I dagsläget finns ingen uttalad ansvarig myndighet för de arbetsintegrerande sociala företagen men

huvudsakligt ansvarig för informationssatsningarna som regeringen i och med handlingsplanen yrkade på, i samverkan med de andra myndigheterna, har Tillväxtverket varit (Arbetsförmedlingen 2, 2015). Därav är mitt andra val av text rapporten N2010/4265/ENT *Rapport av uppdrag till Tillväxtverket med anledning av regeringens handlingsplan för arbetsintegrerande sociala företag*. Rapporten syftar att utreda det stöd och finansiering som arbetsintegrerande sociala företag och dess medarbetare kan få. Rapporten har skrivits ihop med Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Socialstyrelsen samt de sociala arbetskooperativens intresseorganisation, Skoopi och Plattform för sociala företag. Det är dessa aktörer som till mångt och mycket bygger strukturen kring företagsformen samt definierar vad som är meningen med den och vilka idéer som ligger till grund för satsningarna. Mitt sista val av text är Allmänna Arvsfondens, hädanefter kallad Arvsfonden, utvärdering *Socialt företagande och försöken att hitta ett fungerande sätt. En utvärdering av 67 Arvsfondsfinansierade projekt*. Häri uttalar sig också flera medarbetare och ansvariga för företagen om hur de ser på idén bakom och grundbultarna för företagen. En hel massa pengar läggs i arbetet kring att forska om, sprida kunskap kring och stimulera etableringen av arbetsintegrerande sociala företag. Arvsfonden är en av de främsta finansiärerna och hur de legitimerar sitt val av finansiering torde vara på grund av de idéer som genomsyrar företagen. Utvärdering tar till viss mån upp sociala företag generellt, men då arbetsintegrerande sociala företag som ovan nämnt är en form av sociala företag finner jag utvärderingen väl lämplig att tolka.

3.1 Om trovärdighet i texttolkningar

Texttolkning sätter stort prov på forskaren då själva tolkningsdelen kräver sträng neutralitet. Jag anser att textens innebörd inte är frikopplad dess läsares tidigare upplevelser och ställningstaganden. En kan inte stå opartisk inför ett material. Fördomar och kunskaper gör att innehållet i en text således aldrig är oberoende sin läsare utan forskarens värderingar påverkar resultatet. Mats Alvesson anser att en trovärdig tolkning handlar om att ge läsaren en upplevd insikt där förförståelse får utrymme att omprövas samt att tolkningen summerar insamlat material på ett optimalt sätt (Alvesson 2014 s. 24). Det handlar om att ta fram de mest möjliga och rimliga tolkningar ut textens budskap (Beckman 2007, s. 14). Att summera textmaterialets innehåll och säga något meningsfullt om det. Svårigheten ligger därmed inte i att tolka utan att utforma ett analysverktyg som håller krav på operationalisering och validitet. Det vill säga ett tillförlitligt analysverktyg som faktiskt mäter vad det utger sig för att mäta (Bergström & Boréus 2012, s. 40-41). Tolkningsramen presenteras i kapitel 5 Analys.

Jag läser och tolkar mitt material i två steg. Först tolkar jag dem var för sig utifrån de valda dimensionerna. Sedan läser jag dem på nytt för att säkerställa rimligheten i mina tolkningar

4 Teori

För att beskriva vad arbetsintegrerande sociala företag genomsyras av för idéer om hur välfärden bör organiseras, tar jag stöd i välfärdsteori. I diskussionen om ett systemskifte är det främst mellan generell och selektiv välfärdsmodell Sverige står och väger (Pierre & Rothstein 2003, s. 15). Jag har därför valt Rothstein som teoretiker då hans välfärdsteori tydligt kategoriserar de två modellerna. I stöd av presenterad bakgrund och empiri anser jag att Rothsteins teoretiska perspektiv och dimensioner behöver fördjupas för att kunna appliceras på arbetsintegrerande sociala företag, då hans egen motivering till kategoriseringarna är aningen kortfattad. Jag kommer att analysera de arbetsintegrerande sociala företagens idéer med utgångspunkt i hans två teoretiska perspektiv, och med hjälp av Levander samt Lars Trägårdh för att bredda dem. Trägårdh är professor i historia och civilsamhällekunskap. Han forskar på den svenska välfärdens förändring vad gäller att organiseras mer överlappande mellan de tre samhällssektorerna, därav finner jag honom lämplig i att utvidga Rothsteins teori (Trägårdh, 2013). Avsikten med att använda dimensionerna som analysinstrument är för att kunna kategorisera materialet och utreda vilka idéer om hur välfärden bör organiseras som avspeglas genom arbetsintegrerande sociala företag.

För att kunna analysera mitt material och kategorisera det som idéer av generell eller selektiv välfärdsmodell behöver jag redogöra för de två välfärdsmodellerna. När dimensioner kategoriseras krävs precision och avgränsning detta görs genom att välfärdsmodellerna struktureras upp i ett överskådligt diagram lägre ned.

Innan jag går in på dimensionerna behöver jag säga något allmänt om vad välfärden är och innebär. Välfärden består av rad olika områden som alla handlar om hur medborgarna ska skyddas mot de risker som finns i ett samhälle byggt på marknadsekonomin logik. Dessa skyddsnet kan till exempel förstås som skola, vård och omsorg samt bidrag. Det betyder att välfärden påverkar de mest grundläggande livsvillkoren för medborgarna. Välfärdsmodeller handlar om vem som bäst organiserar och på vilket sätt samhällets resurser bäst tas om hand så medborgarna kan förverkliga sina autonoma idéer om det goda livet (Rothstein 2002, s. 60).

4.1 Generell välfärdsmodell

Den generella välfärdsmodellen är allomfattande vilket betyder att den riktar sig till alla medborgare, inte bara till de allra fattigaste. Enligt Rothstein är staten i denna modell utövare av välfärden och dess syfte är att vara en

omfördelningsmaskin där resultatmålet är rättvisa i form av mer lika resurser och respekt åt medborgarna för att uppnå det goda livet. Med lika resurser syftas på ekonomisk omfördelning. (Rothstein 2002, s. 60 & 190). Den första samhällssektorn är därmed den mest inflytelserika och den som organiserar välfärden. Stat och demokrati är två ledord. Staten ses som en självklar aktör när det kommer till medborgarnas välbefinnande (Trägårdh 2013, s. 37). Generell välfärdsmodell kräver därav ett högt skatteuttag för att offentliga tjänster och förmåner ska fördelas till alla (Rothstein 2002, s. 177). Det betyder att en hög andel av BNP läggs på sociala ändamål, närmare 60 procent. Rothstein preciserar denna välfärdsmodells innehåll att vara offentlig service, socialförsäkringssystem, bidragssystem och behovsprövade insatser som täcker hela befolkningen (Rothstein 2002, s. 26). Det vill säga att flera universella socialförsäkringar, bidrag, eller förmånsnivåer och service, som är regel- och eller budgetstyrda skyddar medborgarna från att bli utslagna vid till exempel arbetslöshet eller sjukdom (Pierre & Rothstein 2003, s. 18-19). Förmånsnivåerna har som mål att generera samhällsnytta (Rothstein 2002, s. 178). Försäkringarna och bidragen tillfaller allt som oftast individen själv utan att gå genom familj. Detta gör att medborgaren står i stort behov av staten (Trägårdh 2013, s. 37).

Det är viktigt att inkludera inte bara de allra fattigaste utan också arbetarklassen för att ge modellen legitimitet. Arbetarklassen erhåller på ett ungefär lika mycket som de betalar in och inte mer, därav är det av stor vikt att välfärden håller vad den lovar kvalitétmässigt samt erbjuder bra med stöd ifall till exempel arbetslöshet skulle infinns. Annars tenderar politiker som förespråkar denna välfärdsmodell bli utan arbetarklassens stöd i nästkommande val (Rothstein 2002, s. 185-186).

4.2 Selektiv välfärdsmodell

Den selektiva välfärdsmodellen riktar sig till de allra mest utsatta och fattiga medborgarna. Det sociala skydds nätet är främst till för att hjälpa medborgare som står helt själva utan anknytning till familj eller marknad. Kapital och marknad är två ledord. En stark tro på individens rätt att självmant söka lycka och avgöra vad som är det goda livet gör generell välfärds politik undantryckt (Trägårdh 2013, s. 37). Mer rimligt anses det att medborgarna kan ställa krav på skräddarsydd service utifrån sina egna behov och att de kan göra kundval för att få den lösning de önskar.

Den selektiva välfärdsmodellen anser det rättvist att vara fri att på egen hand lösa sina försäkringar mot de risker som finns i samhället. Individen ska antingen stå på egna ben inom ramen för marknadens regler eller sätta sin tro till familjens eller samfundets goda vilja och disponibla resurser (Trägårdh 2013, s. 37). Att marknadslösningar förespråkas gör välfärden baserad på efterfrågan. Välfärden finansieras därmed genom avgifter och inte skatter. (Pierre & Rothstein, 2003, 18-

19). välfärden. Det är den privata verksamheten som till stor del organiserar välfärden, det vill säga att det är den andra samhällssektorn som är den mest inflytelserika. I den privata verksamheten finns inte samma krav på utvärdering och rapportering utan det arbetas mer målstyrt efter vinstmaximering av verksamheterna. Den selektiva modellen menar att den generella modellen huvudsakligen inte lyckas med att vara en omfördelningsmaskin utan att den istället karakteriseras av en byråkratiskt kostsam rundgång därför är lagstadgade tjänster och förmåner begränsade i den selektiva välfärdsmodellen (Rothstein 2002, s. 179).

4.3 Välfärdsdimensioner som analysverktyg

Analysverktyget är mitt sätt att operationalisera. Operationell definition görs i syfte att få den teoretiska definitionen, begreppen generell och selektiv välfärd, mätbart (Teorell & Svensson, 2007, s. 53). Val av teori och operationalisering påverkar resultatet. Det bör understrykas att ett annat sätt att operationalisera kan leda till andra resultat, men då blir det också en annan studie. Jag ämnar lägga dimensionerna som ett raster över mitt valda tolkningsmaterial för att se hur väl det överensstämmer med den generella eller selektiva välfärdsmodellen. Min ambition är att analysverktyget ska mäta det som är relevant och på ett tillförlitligt sätt. Om studien skulle göras om på nytt bör samma resultat uppnås. Nedan sammanställs och presenteras de två välfärdsmodellerna dimensionerade efter Rothsteins kategoriseringar i tabell 1.

Tabell 1: Dimensioner av variation mellan typ av välfärd

Dimension	Selektiv	Generell
Del av BNP som används för sociala ändamål	Liten	Stor
Förmånsnivåer	Minimala	Adevkata
Omfattning av lagstadgade tjänster och förmåner	Begränsade	Omfattande
Del av befolkningen som täcks av förmåner och tjänster	Minoritet	Majoritet
Dominerande typ av åtgärdsprogram	Behovsprövande	Universella
Betydelse av åtgärdsprogram som förebygger behov av stöd	Finns ej	Omfattande
Finansiering	Avgifter	Skatter
Betydelse av privata organisationer	Stor	Liten
Syn på statlig styrning	Minimal	Optimal

Källa: Rothstein 2002, s. 178, Tabell 6.1

Mitt analysverktyg är ett sätt att sortera mitt material på. Min förhoppning är att jag lyckats ta fram ett analysverktyg byggt på dimensioner som gör det möjligt att urskilja idéer ur tolkningsmaterialet. Syftet med verktyget är att besvara mina frågeställningar givet det teoretiska ramverket som utgör dimensionerna.

5 Analys

I mitt analyskapitel ämnar jag koppla samman idéerna som tolkas med dimensionerna i analysverktyget. Med hjälp av mitt analysverktyg utläser jag vilka idéer om hur välfärden bör organiseras som genomsyrar de arbetsintegrerande sociala företagen som fenomen samt anger vilken välfärdsmodell de främst överensstämmer med. Resultaten av min texttolkning som jag redovisar i analysen följer operationaliseringen av teorin. Analysen är uppdelad i underkapitel utifrån hur dimensionerna kategoriseras för att tydliggöra vilka idéer som genomsyrar företagen. Jag stödjer mina tolkningar genom exemplifierande utdrag från mitt tolkningsmaterial.

5.1 BNP som används för sociala ändamål

Företagen har precis som den generella välfärdsmodellen som mål att generera samhällsnytta, vilket de gör genom att skapa arbete. På grund av det bör företagen därför erhålla skattefinansierat projektmedel för sin verksamhet. Att alla människor ska ha rätt till ett gott liv bör prioriteras, precis som i den generella välfärdsmodellen. Dock passar inte generella lösningar alla utan olika syn på vad som är ett gott liv måste få beaktas. Detta understryks i utvärderingen genom uttalet ”fyrkantiga lösningar passar inte alla – en del människor är runda” från medarbetare i ett arbetsintegrerande socialt företag i Göteborg (Allmänna Arvsfonden 2013, s. 14). I utvärderingen från Arvsfonden går vidare att läsa:

I projekten [sociala företag] finns en vision av att alla människor ska få möjlighet till ett bra liv, men det varierar vad man anser att detta är och hur man når dit. (Allmänna Arvsfonden 2013, s. 3)

Det drivs en idé om att skattemedel inte för evigt ska används till företagen, utan företagen ska ses som en organisation som på egen hand finansierar sin verksamhet. En framtida strävan mot att en så liten del som möjligt av skattemedel ska finansiera företagen, precis som den selektiva välfärdsmodellen förespråkar. Företagen vill inte bli identifierande som välgörenhet, de är arbetsplatser. Arbetsplatser där bidragstagare ska bli arbetstagare.

5.2 Förmånsnivåer

Vad gäller förmånsnivåer och bidrag drivs en tydlig idé om att medborgare ska arbeta och därigenom få sitt levebröd. Genom företagen ska personer som tillhör målgruppen gå från bidragstagare till arbetstagare. Värderna som eget ansvar, hjälp till självhjälp och målgruppens önskan om att genom *empowerment*, på svenska översatt till egenmakt, ta sig ur utanförskapet och bli arbetsamma. Det vill säga att förmånsnivåerna ska liksom den selektiva modellen vara minimala. Idéer om att företagen ska präglas av delaktighet är ett mål som berör både valfrihet och demokrati. Valfrihet liknar mer den selektiva modellen medan demokrati liknar den generella välfärdsmodellen. Hur det är tänkt att den många gånger utslagna målgruppen ska ha ork, vilja eller kunskap att vara delaktiga finns inget resonemang kring, utan tilltron till individens egen förmåga är tydlig som i den selektiva välfärdsmodellen. I tillväxtverkets rapport går att läsa:

[...]myndigheterna behöver förstå de arbetsintegrerande sociala företagens förutsättningar och ha förtroende för att de sociala företagen kan, vill och har kapacitet att ta ansvar för stöd till individer och utvecklingen av sina företag. (N2010/4265/ENT, s. 14)

Det finns en stark tro på att individer genom arbetsintegrerande sociala företag är de som kan lösa utanförskapet. Att välfärdsansvaret för människor i arbetslöshet till stor del kan överskjutas från offentlig sektor och lösas av dessa företag tyder på ett avsteg från generell välfärdsmodell. Då företagen inte är av renodlad privat karaktär är det dock problematiskt att säga att det är liksom den selektiva modellen vad gäller organisering av välfärd.

5.3 Omfattning av lagstadgade tjänster och förmåner

Det finns en idé om att arbetsintegrerande sociala företag kan integrera målgruppen inte bara i arbete utan också i det sociala livet. Det handlar om att genom arbete ge dessa människor tillgång till lagstadgade tjänster och förmåner som a-kassa och pension. I vilken utsträckning det arbetas mot mer omfattande lagstadgade tjänster och förmåner, liksom den generella välfärdsmodellen, är dock tvetydigt. I utredningen från Arvsfonden står:

Några andra deltagare ifrågasätter att de i en del sociala företag utför arbete utan att få avtalsenliga löner. (Allmänna Arvsfonden 2013, s. 16)

Om inte avtalsenliga löner finns torde de sättas efter en marknad, det vill säga liksom selektiv välfärdsmodell.

5.4 Del av befolkning som täcks av förmåner och tjänster

Arbetsintegrerande sociala företag riktar sig per definition inte till samtliga medborgare. Medborgare måste befinna sig i utanförskap eller åtminstone tillhöra målgruppen för att bli medarbetare i ett företag. Detta indikerar på att en minoritet täcks av arbetsintegrerande sociala företag som form av åtgärdsprogram, precis som den selektiva modellen förespråkar det att vara. I och med att deltagare måste uppfylla vissa krav på bidragsnivåer är programmet också behovsprövande och till stor mån individanpassat. I utvärderingen från Arvsfonden står:

[...] deltagandet handlar framför allt om ett arbete för att stärka enskilda individer och därmed ge ökad egenmakt. (Allmänna Arvsfonden 2013, s. 5)

Det vittnar om en idé att arbetslöshet är ett socialt aktiveringsproblem snarare än ett strukturellt omfördelningsproblem, vilket visar på en syn likt den selektiva välfärdsmodellen där arbetslösheten mer är upp till individen att lösa. Det handlar om att få individer att på egen hand ta sig ur utanförskapet.

5.5 Dominerande typ av åtgärdsprogram

Det är tydligt att de personer inom målgruppen som har tillgång till mest omfattande bidrag är de personer med funktionsnedsättning. Då dessa bidrag i sig är behovsprövande och inte universella är det alltså en minoritet som täcks av åtgärdsprogrammet och den dominerande typen är behovsprövande. Dock finns en önskan om att företagen ska bli mer allomfattande genom någon form av särskild anställningsform. Det önskas att medarbetarna inte ska betalas olika beroende på deras olika tillgång till bidrag utan att det ska bli mer lika. I Tillväxtverkets rapport är att läsa:

De arbetsintegrerande sociala företagen och deras företrädare har länge förespråkat en enhetligare ersättning. (N2010/4265/ENT, s. 8)

Det understryks gång på gång i tolkningsmaterialet att grundtanken är att kunna erbjuda medarbetarna arbete till 100 procent efter egen förmåga. Målen med den generella välfärdsmodellen är främst att omfördela resurser så att medborgare får det mer ekonomiskt lika. Frågan är hur ett arbete till 100 procent efter egen förmåga ska omfördela utan att kombinera lön med bidrag. Att företagen samtidigt vill att sysslor och arbeten ska individanpassas, visar på ett kundtänk likt selektiv välfärdsmodell. Målgruppen blir till viss del medarbetare och till viss del kunder. Samtidigt problematiseras det att målgruppen är så otroligt heterogen

då före detta långtidsarbetslösa, funktionshindrade och nyanlända sällan har samma behov. Så å ena sidan vill företagen kunna individanpassa efter individens egna önskemål men samtidigt vill de att alla ska kunna täckas av samma åtgärdsprogram, vilket indikerar på lösningar enligt båda välfärdsmodellernas sätt.

5.6 Betydelse av åtgärdsprogram som förebygger behov av stöd

Handlingsplanen från 2010 gör det klart att idén bakom arbetsintegrerande sociala företag är att bryta utanförskapet som isig är kostsamt på grund av dess målgrupps omfattande behov av stöd (N2010/1894/ENT, s. 1). Den grundläggande idén för de arbetsintegrerande sociala företagen är att de som står utanför arbetsmarknaden ska integreras till arbete genom företagen. Betydelsen av företagen som åtgärdsprogram som förebygger behov av stöd är därmed stort. Arbetsintegrerande sociala företag ses av sig själva samt inblandade myndigheter som nyckeln till att bryta utanförskapet och få målgruppen till att bli en del av samhället. Kollektivet kan göra skillnad. Företagen kombinerar målen att skapa permanenta arbetstillfällen där målet kan vara utbildning eller anställning på annat ställe. Betydelsen av en sådan insats anses omfattande, precis som i den generella välfärdsmodellen, då insatserna ska förebygga behov av stöd så som bidrag.

5.7 Finansiering

När det kommer till hur företagen finansieras är det både genom projektbidrag från till exempel Arvsfonden och svenska Europeiska socialfonden men den viktigaste finansieringen kommer från skattefinansierade bidrag till medarbetarnas från Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen. Detta stämmer väl överens med hur den generella välfärdsmodellen indikerar att välfärden ska finansieras, det vill säga genom skatter. Dock spretar idéerna kring finansiering, vilket gör det svårt att säga vilken välfärdsmodell de främst överensstämmer med. Projektfinansiering anses skapa en ryckighet för företagen, därav vill företagen och des förespråkare att de ska bli självständiga och självförsörjande genom ökad försäljning av varor och tjänster. Medarbetarna betalar inte själva för att delta i et arbetsintegrerande socialt företag, så att uttolka åtgärdsprogrammet som finansierat av avgifter likt den selektiva välfärdsmodellen är inte möjligt. Det går däremot uttolka att de ska organiseras efter markandslika former. I Tillväxtverkets rapport står:

Det betyder att medarbetarna får lön från företaget eller ersättning/bidrag från någon del av socialförsäkringssystemet. (N2010/4265/ENT, s. 12)

5.8 Betydelse av privata organisationer

Arbetsintegrerande sociala företag anses kunna lösa utanförskapet bättre än offentlig sektor men de är bara *nästan* lika bra som privata organisationer organisera sig på. Det anses vara det nya och moderna sättet att organisera välfärden på, men de ska fortfarande hellre likna privata företag i sin utformning än ideella organisationer, dock fortsatt med samhällsnytta som främsta syfte. Då målgruppen är en heterogen grupp krävs en stor mängd kunskap, anpassbarhet och företagsamhet för att få dem att gå runt och bli självständiga. De som ska driva verksamheten får gärna vara sociala entreprenörer och vinst ska i *huvudsak* investeras i den egna eller liknande verksamheter, vilket tydligt pekar mot en selektiv välfärdsmodell vad gäller synen på privata aktörer som organisatör av välfärden. Företagen genomsyras av en idé om att privata organisationer som välfärdsleverantör har stor betydelse, stor då de och mycket ska agera mall för de arbetsintegrerande sociala företagen. Detta bland annat för att underlätta upphandlingsförfaranden. I Arvsfondens utvärdering står:

Det kan handla om vinstdrivande företag inom sociala verksamheter som mer eller mindre tydligt kombinerar ekonomiska och sociala målsättningar. Gränsen mellan vanliga företag och sociala företag är svår att dra då det saknas både tydliga definitioner och verktyg för klassificering. (Allmänna Arvsfonden 2013, s. 5)

Tillväxtverkets rapport indikerar på flera ställen att företagen är lite av testverkstäder åt staten då ingen lag finns kring dem utan att ”många av regelverken nu testas i praktiken” (N2010/4265/ENT, s. 1). Därav är det inte så viktigt om det är renodlade arbetsintegrerande sociala företag eller vinstdrivande företag med mer eller mindre tydliga sociala ändamål som organiserar välfärden. Tron på att andra aktörer än de offentliga löser utanförskapet vittnar om en selektiv välfärdsmodell. I handlingsplanen går vidare att läsa:

De satsningar på sysselsättning som görs inom detta område inkluderar inte enbart arbetsintegrerande sociala företag utan kan även avse andra sociala företag än de som är arbetsintegrerande, stiftelser, föreningar m.fl. ideella organisationer. Satsningarna kan också avse vanliga företag som har denna form av verksamhet som affärsidé och kommunerna, som ansvarar för socialtjänsten, som kunder. (N2010/1894/ENT, s. 5-6)

Här syns tydligt ekonomiska värden lysa igenom. Det indikerar på att företag ska lösa tidigare erkända offentliga välfärds- och problemområden genom företagsamhet där medborgarna agerar kunder. Inte någonstans pratas det om myndigheter vilket också pekar på en välfärd enligt selektiv välfärdsmodell snarare än en generell välfärdsmodell. Då Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen och Socialstyrelsen är kontrollmyndigheter utan krav att på att dra in pengar är det intressant hur det i regeringens handlingsplan kan anses att ett tidigare erkänt

offentligt problemområde som satsning på sysselsättning, lika gärna kan lösas av arbetsintegrerande sociala företag, vanliga företag, ideella föreningar eller stiftelser. Att ansvar förflyttas från första samhällssektor till andra och tredje tyder på en förskjutning mot en mer selektiv välfärdsmodell.

5.9 Syn på statlig styrning

Idéer om statlig styrning är att staten inte ska styra de arbetsintegrerande sociala företagen utan endast samverka med dem. Detta klagörs i Regeringens handlingsplan från 2010 genom att de arbetsintegrerande sociala företagen som självständiga juridiska personer ska vara offentligt fristående offentlig sektor. Med samverkan åsyftas att staten har gemensamma mål och förhållningssätt för hur utanförskapen ska tacklas med den sociala ekonomin i stort men främst arbetsintegrerande sociala företag. Idén om samverkan grundar sig i att arbetsintegrerande sociala företag arbetar mot flera olika mål och därav florerar mellan olika delar av välfärdspolitiken som arbetsmarknads- och socialpolitiken, som Hedin m.fl. redan uppmärksammat. I Tillväxtverkets rapport står:

I samarbetet med de sociala företagen har det visat sig att samverkan på strukturell nivå leder till att en del av dessa svårigheter kan hanteras bättre, vilket innebär att arbetet blir mer effektivt. (N2010/4265/ENT, s. 12)

Staten ska ge dem förtroendet att på ett mer effektivt sätt lösa problemet med utanförskapet. Samtidigt som arbetsintegrerande sociala företag ska stå fri från den offentliga verksamheten, bidrar myndigheter fortfarande för merparten av finansieringen. En idé om att staten fortsatt ska stödja, utan att styra. Frågan är om det ändå inte bidrar till en byråkratisk kostsam rundgång? Det framgår som att staten inte riktigt vill släppa taget. Samtidigt finns effektiviseringskraven likt privata företag som utmärker den selektiva modellen. Det poängteras vidare att den vaga definitionen av arbetsintegrerande sociala företag försvårar företagens arbete och övergången till att staten lämnar ifrån sig mer ansvar. Det finns en önskan om att en lag ska införas vad gäller definition och ansvarsområde och att det genom denna lag ska kunna etableras fler företag som har samhällsnytta som främsta syfte. Denna lag skulle också öka trycket på medborgare att ta de jobb som finns, det vill säga mana på i arbetslinjen. Syftet med att rehabilitera medborgare är för att de ska kunna arbeta. I handlingsplanen går att läsa:

[...]skapar alternativa vägar för rehabilitering till arbete. För samhället är investeringen i ett socialt företag inte bara en investering i livskvalité och hälsa för individen, utan kan också vara samhällsekonomiskt lönsamt. (N2010/1894/ENT, s. 5)

Synen på ansvar tycks alltså ligga hos individen vad gäller att lösa utanförskapet och därav ska statens styrning vara minimal, som i den selektiva välfärdsmodellen.

6 Slutsats

Majoriteten av de idéer om hur välfärden bör organiseras som genomsyrar de arbetsintegrerande sociala företagen som fenomen härrör från selektiv välfärdsmodell, men inte med en överväldigande sådan. De arbetsintegrerande sociala företagen visar prov på idéer om att målgruppen på egen hand, men i samverkan med staten, måste bryta sig ur utanförskapet. Samtidigt efterfrågas marknadsenliga lösningar och en idé om att individens behov bör sättas i större fokus än kollektivets där individen har ett eget ansvar för sin livssituation. Detta är alla tydliga indikationer mot en mer selektiv välfärdslösning. Retoriken kring att ge företagen mer förtroende och ansvar kan också vara ett verktyg för att dölja neddragningar av offentliga åtagande, vilka anses bör vara minimala i den selektiva välfärdsmodellen. De blir en del av en omformad aktiveringspolitik där det fortsatt är personen som befinner sig i utanförskap som ska förändras, göras anställningsbar, men nu genom delaktighet och egenmakt.

Samtidigt tar företagen ett krafttag för att åter få till hög sysselsättning i Sverige. Detta vittnar om en idé att Sverige likt hur generell välfärdsmodell kategoriseras fortsatt ska kunna bidra sina medborgare universella och adekvata förmånsnivåer. De som propagerar för företagsformen vill få målgruppen att bli självständig och i största mån förebygga behovet av stöd och omfördela resurser för att alla ska ha chans att skapa sig ett gott liv.

Det som utmärker arbetsintegrerande sociala företag är kanske snarare deras hybriditet än att de är av selektiv karaktär. De har dels som mål att motverka utanförskap och arbetslöshet men har också social hållbarhet som mål då de anställda har stort inflytande över verksamheten. De arbetsintegrerande sociala företagen genomsyras av en idé om att de kan konstruera nya effektivare sätt att organisera arbetsmarknaden och välfärden för de grupper som befinner sig i utanförskap. De är också hybrida i hemmahörande politikområde. Då de driver idéer om sociala ändamål, arbetslöshet och produktion av varor och tjänster är de inte en renodlad arbetsmarknadspolitisk satsning utan också socialpolitisk sådan. Idéer om att välfärden ska präglas av delaktighet och egenmakt visar på en önskan om både individuell valfrihet och demokrati. Detta gör företagsformen komplex och samhället i stort behov av kunskap om dem. De är också hybrida i sina idéer om statlig styrning. Att stå fri från offentliga myndigheter men samtidigt finansieras av dem vittnar om både selektiv och generell typ av välfärdsmodell då att stå fria från dem indikerar på att det finns en strävan om frihet från statlig styrning, samtidigt som finansiering från stat bör innebära att staten i viss mån styr. Styra genom att skjuta till mer eller skära ned projektmedel beroende på hur väl företagen uppfyller förhoppningar hos beslutsfattare. Idéer om att bryta utanförskapet genom att göra medborgare anställningsbara vittnar om en

prioritering att få bort bidrag och minska skattemedel som används till sociala ändamål, det vill säga en retorik om individens eget ansvar som pekar mot förskjutning mot en mer selektiv välfärdsmodell. Det finns önskan om mer individbaserad service som behovsprövas, men samtidigt önskas mer enhetlig ersättning till medarbetarna vilket åter vittnar om en hybriditet. Svårigheten att definiera företagen försvårar ramverk vad gäller lagar och regler som på sin tur torde försvåra när det kommer till kunskapsutkrävning och resurstilldelning.

Vad säger då dessa idéer om vart Sveriges välfärdsutveckling är på väg? Det finns en tydlig vilja från offentlig sektor att låta arbetsintegrerande sociala företag finansieras genom enhetlig ersättning istället för bidrag, det vill säga en tydlig utveckling mot att släppa ifrån sig ansvar och få välfärdsservice på skrivna kontrakt eller utlagd på entreprenad. De arbetsintegrerande sociala företagen bör förstås som en förändring och utveckling av arbetsmarknaden. De genomsyras inte av en enhetlig idé om vilken välfärdsmodell som bör förespråkas. De vittnar istället om att det svenska samhällets förändringar inte längre kan förklaras med de gamla modellerna. Resultaten av min analys pekar på att nya välfärdslösningar har tillkommit utan etablerade institutioner vilket vittnar om en välfärd i otakt. Vidare indikerar resultaten att ett skifte av modell inte kan fastställas, men däremot en förskjutning. Förskjutningen pekar dock inte helt klart mot den selektiva modellen utan mot att en ny välfärdsmodell behöver tas fram för att förstå den välfärdsutveckling vi ser i Sverige idag. Dessa aktörer blir fler och fler och dess hybriditet visar på ett glapp i välfärdsteorierna som omöjliggör en rättvis beskrivning av den svenska välfärdsstatens tillstånd. Idéer om samverkan vittnar om att den tredje sektorn håller på att utvecklas och får stöd från de andra två sektorerna vad gäller legitimitet och finansiering. Det är tydligt att begrepp som staten och kapitalet inte längre är nog. Ny teori och ny modell skulle möjliggöra en djupare förståelse för den svenska välfärdens organisering idag och synliggöra att gamla lösningar inte längre rår på gamla problem. Även om den ideella sektorn spelar en viktig roll i Esping-Andersens beskrivning av den konservativa välfärdsmodellen (Esping-Andersen 1990, s. 27) så är det ändå inte dit ljuset bör riktas, då Sverige är sekulariserad med stat frikopplad från kyrka och familj med en marknad som går mot en tydligare form av nätverkssystem (Trägårdh, 2013).

Konsekvensen av mitt resultat blir att Sveriges välfärd inte längre kan beskrivas enligt generell välfärdsmodell och debatten kring ett välfärdsskifteskifte tar ny form. Arbetsintegrerande sociala företag vittnar om lösningar på välfärdsproblem där kraven och målen inte bara blivit fler utan också motstridiga vilket betyder att den svenska arbetsmarknaden och välfärden utmanas på flera plan. Debatten om vad välfärden ska innehålla, vem den ska omfatta och vem den ska utföras av kommer att bestå.

6.1 Vidare forskning

Min ambition har inte bara varit att se vad de arbetsintegrerande sociala företagen genomsyras av för idéer om hur välfärden bör organiseras, utan att också bredda

den forskning som finns på temat om Sveriges eventuella välfärdsskifte. Jag har i min uppsats fått med en del, men en hel massa områden finns kvar att studera närmare. I en välfärdsmodell där välfärden utförs av privata vinstdrivande företag eller offentliga aktörer med omvårdnad som syfte, kan de arbetsintegrerande sociala företagen uppfattas som något abnormt. Att företagen endast i huvudsak återinvesterar i den egna verksamheten och att organisationsformen gärna får ha privata företag som mall, skulle kunna innebära en förflyttning till en mer renodlad privat verksamhet. Då både organisationsform och syfte är hybrida och i viss mån motsägelsefulla bildar det kryphål, en *slippery slope*. Där till exempel en vag definition som att vinst inte får vara primärt syfte kommer gränser eventuellt att tänjas och ett beslut kommer öppna för ett annat som skulle kunna leda till att organisationsformen till sist har vinst som primära syfte. Då är frågan hur många av de sociala målen som kommer finnas kvar.

Det bör forskas vidare på hur väl de arbetsintegrerande sociala företagen faktiskt har lyckats med att minska utanförskapet. Det bör undersökas ifall före detta arbetslösa utnyttjas eller om företagen till exempel blivit en kvinnofälla. Önskan om att skapa mer delaktighet genom egenmakt skulle kunna ge upphov till en mer demokratisk styrd välfärd, något som också skulle behöva analyseras.

Som nämnt i analysen blir företagen statens testverkstäder. Vilket ansvar har den offentliga verksamheten om de arbetsintegrerande sociala företagen misslyckas? Att laborera med företagsformer, regel och inte så säkra projekt med de redan mest utsatta som medarbetare, är det en god idé eller är det främst en affärsidé? Hur kommer välfärdsproduktionen förändras ytterligare i och med en reviderad LOU? Det bör också studeras om det finns en risk för att arbetsintegrerande sociala företag, som inte är det, väljer att benämna sig så för att ha större möjlighet att söka projektmedel.

Det är mycket som ännu är oklart vad gäller ansvar för dessa satsningar. På Tillväxtverkets hemsida hänvisas en vidare till Sofisam som hänvisar till Verksamhet som hänvisar till EU-kommissionen och så vidare. Vad beror det här på? Var finns ansvarsutkrävande i detta? Det hävdas ständigt att mer borde göras för dessa företag och fler finansieringsmöjligheter borde finnas, men om pengarna bara hamnar på att skapa samverkans- och samordningsgrupper som håller på med samma saker och består i princip av samma aktörer i varje sammanslutning brister legitimiteten.

De arbetsmarknadsintegrerande sociala företagen, utvecklingen av arbetsmarknadspolitiken och utformningen av den sociala ekonomin handlar om stora välfärdsorganisatoriska förändringar. På grund av dessa förändringar är det därmed ett mycket legitimt område för vidare forskning.

7 Referenser

- Alvesson, Mats, 2014. *Kommunikation, makt och organisation. Närläsning och multipla tolkningar*. 1:a uppl. Lund: Studentlitteratur AB
- Arbetsförmedlingen 1. Hemsida, 2015. Jobb- och utvecklingsgarantin. [Elektronisk]. <http://www.arbetsformedlingen.se/For-arbetssookande/Stod-och-service/Fa-extra-stod/Arbetslos-lange/Jobb--och-utvecklingsgarantin.html>. Hämtdatum: [2015-11-23]
- Arbetsförmedlingen 2. Hemsida, 2015. Arbetsförmedlingens roll vid socialt företagande. [Elektronisk]. <http://www.arbetsformedlingen.se/Om-oss/Var-verksamhet/Projekt-och-samarbeten/Rehabilitering-till-arbete/Socialt-foretagande.html>. Hämtdatum: [2016-01-06]
- Beckman, Ludvig, 2005. *Grundbok i idéanalys: Det kritiska studiet av politiska texter och idéer*. 1:a upplagan, Stockholm: Santérus Förlag
- Bennich-Björkman, Li & Paula Blomquist, (red), 2008. *Mellan Folkhem och Europa: Svensk politik i brytningstid*. 1:a uppl. Malmö: Liber AB
- Bergström, Göran & Kristina Boréus, 2012. ”Idé- och ideologianalys” i Bergström, Göran & Kristina Boréus, (red), *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3:a uppl. Lund: Studentlitteratur, s. 139-175
- Bergström, Göran & Kristina Boréus, 2012. ”Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys” i Bergström, Göran & Kristina Boréus, (red), *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3:a uppl. Lund: Studentlitteratur, s. 13-48
- Bergström, Göran & Kristina Boréus, (red), 2012. *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3:a uppl. Lund: Studentlitteratur
- Blomquist, Paula & Bo Rothstein, 2000. *Välfärdsstatens nya ansikte: Demokrati och marknadsreformer inom den offentliga sektorn*. 1:a uppl. Bjärnum: Bjärnums Tryckeri
- Blomquist, Paula, 2008. ”Den svenska välfärdspolitiken” i Bennich-Björkman, Li & Paula Blomquist, (red), *Mellan Folkhem och Europa: svensk politik i brytningstid*. 1:a uppl. Malmö: Liber AB, s. 235-260
- Esping-Andersen, Gøsta, 1990. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. 1:a uppl. Cambridge: Polity Press
- Hadley-Kaptz, Isobel, 2012. ”Det tysta systemskiftet”, *Focus*, vol. 24, 2012-06-19 [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.fokus.se/2012/06/det-tysta-systemskiftet/>. Hämtdatum: [2015-10-29]

- Hedin, Ulla-Carin, Urban Herlitz, Jari Kuosmanen & Eva Laurelii, 2015. *Arbetsintegrerande sociala företag – organisation, ledarskap och delaktighet*. 1:a uppl. Lund: Studentlitteratur AB
- Levander, Ulrika, 2011. *Utanförskap på entreprenad. Diskurser om sociala företag i Sverige*. Diss. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Lindbom, Anders, 2011. *Systemskifte?: Den nya svenska välfärdspolitiken*. 1:a uppl. Lund: Studentlitteratur AB
- Lithander, Jörgen, 2005. *Gränslandets ekonomi och entreprenörskap – en studie av småföretag i glesbygd*. Diss. Stockholm: Kungliga Tekniska högskolan
- Mörth, Ulrika, 2009. ”Marknadens roll i EU” i Sundström, Göran & Jon Pierre, (red), *Samhällsstyrning i förändring*. 1:a uppl. Malmö: Liber AB, s. 225-245
- N2010/1894/ENT = Regeringen. Näringsdepartementet. ”Handlingsplan för arbetsintegrerande sociala företag”. 2010
- N2010/4265/ENT = Tillväxtverket. Näringsdepartementet. ”Rapport av uppdrag till Tillväxtverket med anledning av regeringens handlingsplan för arbetsintegrerande sociala företag”. 2010
- Pierre, Jon & Bo Rothstein (red), 2003. *Välfärdsstat i otakt*. 1:a uppl. Lund: Wallin & Dalholm Boktryckeri AB
- Pierre, Jon & Bo Rothstein, 2003. ”Välfärdsstat i otakt. Om politikernas oväntade, oavsiktliga och oönskade effekter” i Pierre, Jon & Bo Rothstein, (red), *Välfärdsstat i otakt*. 1:a uppl. Lund: Wallin & Dalholm Boktryckeri AB, s. 5-22
- Rothstein, Bo, 2002. *Vad bör staten göra?* 2:a uppl. Stockholm: SNS Förlag
- Sundström, Göran & Jon Pierre, (red), 2009. *Samhällsstyrning i förändring*. 1:a uppl. Malmö: Liber AB
- Sundström, Göran & Jon Pierre, 2009. ”Samhällsstyrning I förändring” i Sundström, Göran & Jon Pierre, (red), *Samhällsstyrning i förändring*. 1:a uppl. Malmö: Liber AB, s. 7-31
- Svt, 2014. ”Trots vallöftet 2006 - lika många i utanförskap i dag”, Sveriges television, Elisabeth Marmorstein, 2014-06-06 [Elektronisk]. <http://www.svt.se/nyheter/val2014/trots-valloftet-2006-lika-manga-i-utanforskap-i-dag>. Hämtdatum: [2015-11 -26]
- Sylwan, Mathias, 2014. [Elektronisk]. ”Upphandling av skattefinansierade välfärdstjänster – en utredning för Malmö stad”. Tillgänglig: <http://mathiassylwan.se/accounts/13448/files/82.pdf>. Hämtdatum: [2015-11-24]
- Sätre Åhlander, Ann-Mari, 2001. ”Den sociala ekonomins betydelse för Sverige” i Westlund, Hans, (red), *Social ekonomi i Sverige*. 1:a uppl. Stockholm: Nordstedts Tryckeri, s. 39-61
- Teorell, Jan & Thorsten Svensson, 2007. *Att fråga och att svara: Samhällsvetenskaplig metod*. 1:a upplagan. Malmö: Liber AB
- Tillväxtanalys – Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser, 2011. [Elektronisk]. ”Arbetsintegrerande sociala företag - användning och behov av statligt finansieringsstöd”. Rapport på uppdrag av regeringen. Tillgänglig: <http://www.tillvaxtverket.se/download/18.2b7844c13856c63b4c388/14430397>

16565/Tillv%C3%A4xtanalys rapport om finansiering 2011.pdf.

Hämtdatum: [2015-11-11]

- Trägårdh, Lars, 2010. ”Från folkrörelse till civilsamhälle: staten och samhället i det moderna Sverige” i Von Essen, Johan, (red), Susanne Lundåsen, Lars Svedberg & Lars Trägårdh. *Det svenska civilsamhället – en introduktion*. 1:a uppl. Stockholm: Wassberg + Skotte Tryckeri, s. 15-28
- Trägårdh, Lars, 2013. ”Den nya välfärden”, *Axess Magasin*, vol. 1, 2013-02
[Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.larstragardh.se/wp-content/uploads/2013-Axess-Magasin-nr.1-Den-nya-v%C3%A4lf%C3%A4rden.pdf>. Hämtdatum: [2015-12-05]
- Trägårdh, Lars, 2013. ”Statsindividualismen och civilsamhället” i Trägårdh, Lars, Per Selle, Lars Skov Henriksen & Hanna Hallin, (red), *Civilsamhället klämt mellan stat och kapital: välfärd, mångfald, framtid*. 1:a uppl. Falun: SNS Förlag, s.33-48
- Trägårdh, Lars, Per Selle, Lars Skov Henriksen & Hanna Hallin, (red), 2013. *Civilsamhället klämt mellan stat och kapital: välfärd, mångfald, framtid*. 1:a uppl. Falun: SNS Förlag
- Von Essen, Johan, (red), Susanne Lundåsen, Lars Svedberg & Lars Trägårdh, 2010. *Det svenska civilsamhället – en introduktion*. 1:a uppl. Stockholm: Wassberg + Skotte Tryckeri
- Westlund, Hans, (red), 2001. *Social ekonomi i Sverige*. 1:a uppl. Stockholm: Nordstedts Tryckeri
- Westlund, Hans, 2001. ”Social ekonomi i Sverige – en introduktion” i Westlund, Hans, (red), *Social ekonomi i Sverige*. 1:a uppl. Stockholm: Nordstedts Tryckeri, s. 7-37